

ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਨਾਰੀਵਾਦ

ਡਾ. ਗੁਰੁਮੇਲ ਸ. ਸਿੱਧੂ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਕੈਲਿਫੋਰਨੀਆਂ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ,
ਫਰੈਜ਼ਨੋ, ਕੈਲਿਫੋਰਨੀਆਂ, ਯੂ. ਐਸ. ਏ.

ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਮੂਲਧਾਰਾ ਵਿਚ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਇਕ ਪਰਿਚਿਤ ਨਾਂ ਹੈ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਛੱਪ ਚੁਕੀਆਂ ਹਨ: **ਪੌਣਾਂ ਨਾਲ ਗੁਫਤਗੂ** (1979), **ਔਰਤ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ** (2000) ਅਤੇ **ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਜਗਦੇ ਦੀਵੇ** (2005), ਅਤੇ **ਨਾਮ ਤਿਹਾਰੇ** (2007)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਵੀ ਛਪੀਆਂ: **Speaking To The Winds** (1982), **Foot Prints of Silence** (1988) and **Sandscape** (1990) ਅਤੇ **Colours of My Heart** (2010) ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਨੇ ਕਈ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਹਥਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰਖਦਿਆਂ, ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਹੀ ਵਿਚਾਰਾਂਗੇ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡਾ ਥੀਸਿਸ (**Thesis**) ਹੇਠਲੇ ਕਥਨ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ।

‘ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀ ਨਾਰੀਵਾਦ (**Feminism**) ਨੂੰ ਦੇਣ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਹਿਣੀ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਕਰਕੇ ਵੱਖਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੇਣ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਨਰੋਲ ਪੂਰਬੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਦੁਮੇਲ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੁਮੇਲ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨਵੀਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਤ ਨਾਰੀਵਾਦ (**Hybrid Feminism**) ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕੀ ਹੈ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੱਭਣ ਲਈ ਮਰਦਾਂ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈਆਂ/ਥਾਪੀਆਂ ਰੂੜੀਵਾਦੀ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਮਨੋਤਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਨਕੇਲ ਪਾ ਰਖੀ ਹੈ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਮਨੋਤ, **Male--Form: Female—Matter** ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ, “**Form is masculine and matter feminine: the superior, godlike, male intellect impresses its form upon the malleable, inert, female matter**” ਅਰਥਾਤ, ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ, ਰੱਬੀ-ਰੂਪ, ਮਰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਅਪਣਾ ਠੱਪਾ ਲਾਕੇ ਲਚਕਦਾਰ, ਅਚਲ ਮਾਦੇ ਨੂੰ ਨਾਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਆਮ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵਿਚ ‘ਨਰ/ਮਾਦਾ’ (**Male/Female**) ਲਫਜ਼ਾਂ ਦੇ ਜੁੱਟ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ਵੀ ਇਸੇ ਮਨੋਤ ਤੋਂ ਹੋਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਮਨੋਤ, **Sperm/Ovum** ਸੰਕਲਪ ਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ, “**Men regarded their sperm as the active seeds which give form to the waiting ovum which lacks identity**

till it receives the male's impress." ਅਰਥਾਤ, ਵੀਰਜ ਇਕ ਫੁਰਤੀਲਾ ਅਤੇ ਜਾਗਰੂਪ ਬੀਜ ਨਿਆਈਂ ਹੈ ਜੋ ਅਪਣੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਨਿਮਾਣੇ ਜਹੇ ਅੰਡੇ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਦੀ ਅਪਣੀ ਕੋਈ ਹਸਤੀ ਨਹੀਂ, ਰੂਪ ਬਖਸ਼ਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਵਾਇਤਾਂ/ ਮਨੋਤਾਂ ਦੀ ਮਿੱਥ ਦੀ ਆੜ ਵਿਚ ਮਰਦ ਨੇ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਸਾਂਵੇਂ, ਸਾਂਝੇ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਹੱਕਾਂ ਤੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਝਿਆਂ ਰੱਖਿਆ।

ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਉਣ ਦੇ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਰਾਜਨੀਤਕਾਂ, ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂਆਂ, ਫਿਲਾਸਫਰਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਔਰਤ ਨੂੰ ਗੌਣ ਅਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲਿੰਗ (**Weaker Sex**) ਦਸਿਆ ਹੈ। ਅਰਸਤੂ ਅਨੁਸਾਰ, **"The female is female by virtue of a certain lack of qualities"**; ਫ੍ਰਾਇਡ ਮੁਤਾਬਕ, **"Female sexuality is shaped by penis envy,"** ਅਤੇ ਪਿੱਤਰੀ ਵਿਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ **"Woman is a man by default."** ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਲਤੀਨੀ ਕਹਾਵਤ ਅਨੁਸਾਰ **"Woman is nothing but a Womb."** ਜੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ ਤਾਂ ਔਰਤ ਨੂੰ 'ਪੈਰ ਦੀ ਜੁਤੀ', 'ਗੁੱਤ ਪਿੱਛੇ ਮੱਤ ਵਾਲੀ' ਅਤੇ 'ਪੁੱਠੇ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੀ' ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਔਰਤ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਵਿਚ, ਬਕੋਲ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ, **"ਨਿਕੰਮੀ, ਬੇਵਕੂਫ, ਅਕਲ ਦੀ ਅੰਨੀ, ਕੁਚੱਜੀ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਗਏ ਘਰ ਦੀ ਹੈ"** ਆਦਿ ਕੌੜ ਕੁਸੈਲੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਆਧੁਨਿਕ ਯੁਗ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦਾ ਇਹਨਾਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਾਮਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ। ਫਲਸਰੂਪ, ਵੀਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪੱਛਮੀ ਔਰਤ ਲੇਖਕਾਂ ਨੇ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਦੁਰਵਿਵਹਾਰ ਅਤੇ ਕਾਣੀ-ਵੰਡ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ। ਔਲਿਵ ਸ਼ਰਾਇਨਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ, **Women And Labour (1911)**; ਵਰਜੀਨੀਆ ਵੁਲਫ ਦੀ **A Room Of One's Own (1929)** ਅਤੇ ਸਿਮੋਨ ਡਾ ਬੌਵੀਅਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ **The Second Sex (1949)** ਨੇ ਨਾਰੀਵਾਦ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦਿਤਾ। ਵਰਜੀਨੀਆ ਵੁਲਫ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਔਰਤ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਕੇਵਲ **"ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ"** ਨਹੀਂ। ਸਿਮੋਨ ਡਾ ਬੌਵੀਅਰ ਨੇ ਨਰ/ਨਾਰੀ (**Male/Female**) ਅਤੇ ਲਿੰਗ (**Gender**) ਨੂੰ ਨਖੇੜਦਿਆਂ ਕਿਹਾ,

"One is not born, but rather becomes, a woman ... it is civilization as a whole that produces this creature....Only the intervention of someone else can establish an individual as an Other."

ਵਿਗਿਆਨਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੁਲਿੰਗ (**Male**) ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਲਿੰਗ (**Female**) ਐਕਸ-ਵਾਈ ਕਰੋਮੋਸੋਮਜ਼ (**X-Y Chromosomes**) ਦੀ ਖੇਡ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਲਿੰਗ (**Gender**) ਸਮਾਜਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਲਿੰਗਕ (**Sexual**) ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ। ਲਿੰਗ ਵਜੋਂ ਔਰਤ ਜੰਮਦੀ ਤਾਂ ਇਨਸਾਨ (**Human**) ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੈ ਪਰ ਸਭਿਅਤਾਵਾਂ ਇਸ ਨੂੰ 'ਔਰਤ-ਜਾਤ' ਦੀ ਵਖਰੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਰਥਾਤ, ਔਰਤ

ਮਾਨਵ ਜਾਤੀ (**Homo Sapiens**) ਦੀ ਮੁੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਗੌਣ ਜਾਤੀ (**Sub-species**) ਗਰਦਾਨ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਰਦਾਨਾ (**Masculine**) ਅਤੇ ਜਨਾਨਾ (**Feminine**) ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਨਿਰੁਕਤੀ ਵੀ ਬਲਵਾਨ (**Masculine**) ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲਿੰਗ (**Weaker Sex**) ਨੂੰ ਨਿਖੇੜਨ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਏਥੇ ਤੱਕ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਵੀ ਮਰਦਾਨਾ ਅਤੇ ਜਨਾਨਾ ਛੰਦ-ਭੇਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਪੱਛਮੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਮਰਦਾਨਾ ਤੁਕਾਂਤ (**Masculine rhyme**) ਦੇ ਰਦੀਫ ਦਾ ਅੰਤ ਉੱਚੇ ਸੁਰ-ਦਬਾਅ (**Stressed**) ਵਾਲੇ ਵਰਣ ਜਾਂ ਅੱਖਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜਨਾਨਾ ਤੁਕਾਂਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨੀਵੇਂ ਸੁਰ-ਦਬਾਅ ਵਾਲੀ ਧੁਨੀ, ਜਿਵੇਂ 'E' (= ੀ) ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਬੀਹਾਰੀ (ੀ) ਵੀ ਆਮ ਕਰਕੇ ਜਨਾਨਾ ਲਿੰਗ ਨੂੰ ਵਖਰਾਉਣ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਅਧੁਨਿਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੇ ਮਾਨਵੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਬਦਲਿਆ ਅਤੇ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਕੀਤਾ, ਫਲਸਰੂਪ, ਨਾਰੀਵਾਦ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਮੂਲ ਮਨੋਰਥਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਹੱਕ ਦੁਆਉਣਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਢੁਕਵਾਂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਮਾਪ-ਦੰਡਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਹੱਕ (**Equal employment opportunity**), ਲਿੰਗਕ-ਸਮਾਨਤਾ (**Gender equality**), ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਿੰਗਕ-ਸ਼ੋਸ਼ਣ (**Political sexual exploitation**) ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਆਦਿ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਪੱਛਮ ਵਿਚ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਸਾਹਿਤ (**Feminism literature**) ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਜਾਗਰਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਰੋਲ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਰੂਪ ਦਾ ਮੁੱਢ ਮੇਰੀ ਐਲਮਨ ਦੀ ਪੁਸਤਕ, "**Thinking About Woman**" ਅਤੇ ਕੇਟ ਮਿਲਟ ਦੀ ਕਿਤਾਬ, "**Sexual Politics**" ਨਾਲ ਬੱਝਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਔਰਤਾਂ ਲਈ, ਔਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਵਲੋਂ' ਲਿਖੇ ਗਏ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤਾ।

ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੀਆਂ ਉਰੋਕਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੀਆਂ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਪਰਖੀਏ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਉਪਲੱਬਧ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਪਹਿਲੇ ਦੌਰ ਦੀਆਂ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਮਨਜੀਤ ਟਿਵਾਣਾ ਨੇ ਸਥਾਪਤ ਸਮਾਜੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਵਿਰੁਧ ਕੁਝ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਤੌਰ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਰਾਪਤ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਵੈ-ਕੇਂਦਰਤ (**Self-centered**) ਅਤੇ ਲਿੰਗਕ-ਤ੍ਰਿਪਤੀ (**Sexual-gratification**) ਤਕ ਵਧੇਰੇ ਸੀਮਤ ਸੀ। ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਪਰਮੁੱਖ ਕਾਰਣ ਬੇਮੇਚ ਘਰੇਲੂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਦੀ ਖਿੱਚੋਤਾਣ ਅਤੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਬਖੇੜਾ ਸੀ, ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਸਰੋਕਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ (**Sexualism**), ਚਾਹੇ ਉਹ ਮੁਹੱਬਤ ਅਤੇ ਚਾਹੇ ਲਿੰਗਕ-ਭੁੱਖ 'ਤੇ

ਅਧਾਰਿਤ ਹੋਵੇ, ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਅਹਿਮ ਅੰਗ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਲਿੰਗਕ-ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਦੀ ਕੁਰੀਤੀ ਨੂੰ ਉਭਾਰਨ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਪਰੋਕਤ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਪੱਖ ਨੂੰ ਸਵੈ-ਕੇਂਦਰਤ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਕਾਮ-ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਨੇ ਅਸਿੱਧੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਨਾਰੀਵਾਦ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਜਰੂਰ ਕੀਤਾ।

ਦੂਜੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਮਨਜੀਤਪਾਲ ਕੌਰ, ਮਨਜੀਤ ਇੰਦਰਾ, ਪਾਲ ਕੌਰ, ਕੁਲਦੀਪ ਕਲਪਨਾ, ਡਾ: ਵਨੀਤਾ, ਕਾਨਾ ਸਿੰਘ, ਭੂਪਿੰਦਰ ਕੌਰ ਪ੍ਰੀਤ ਅਤੇ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਬੰਧਨਾਂ ਦੀ ਘੱਟ ਪਰਵਾਹ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਨਾਰੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਿਚਰਨ ਵਿਚ ਖੁਲਦਿਲੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਲੱਛਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੀ ਪੂਰਨ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਕਾਰਣ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿੱਤਰੀ, ਦਮਨ ਪੈਤ੍ਰਿਕ (**Repressive patriarchy**) ਸਮਾਜ ਦੇ ਮਾਪ-ਦੰਡਾਂ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਤੋਂ ਡਰਦੀ, ਸਹਿੰਦੀ ਸਹਿੰਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਵਿਚ ਭੈਅ, ਓਹਲਾ, ਰੁਦਨ ਅਤੇ ਬੇਬਸੀ ਹੈ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਿਅਕਤ ਹੁੰਦੀ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਨਪੁੰਸਿਕ ਜਿਹਾ ਤਰੱਦਦ ਮਾਤਰ ਹੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਮਨਜੀਤਪਾਲ ਕੌਰ, ਮਨਜੀਤ ਟਿਵਾਣਾ, ਕੁਲਦੀਪ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਪਾਲ ਕੌਰ ਵਰਗੀਆਂ ਧੜੱਲੇਦਾਰ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਵੀ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਮਰਦ-ਘਿਰਣਾ (**Man-hatred**) ਅਤੇ ਮਰਦ ਬੈਸ਼ਿੰਗ (**Man-bashing**) ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮਨਜੀਤ ਟਿਵਾਣਾ ਅਤੇ ਮਨਜੀਤਪਾਲ ਕੌਰ, ਕਰਮਵਾਰ, ਪਤੀ ਨੂੰ 'ਭੁੱਖਾ ਭੇੜੀਆ' ਅਤੇ 'ਰੇਪਧਾਰੀ' ਗਰਦਾਨ ਕੇ ਅਪਣੀ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਵਿਅਕਤ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮੂਹਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕਤਰੌਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹਟਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵਿੱਤਰੀ, ਡਾ: ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲਿਖਕੇ ਅਤੇ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਜੋ ਜਾਗਰਿਤੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਵੀਂ ਛਪੀ ਪੁਸਤਕ, "ਨਾ ਮੰਮੀ ਨਾ !" ਵਿਚੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਆ ਵਸੀਆਂ ਕੁਝ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਖੀ, ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ, ਅਮਰ ਜੋਤੀ, ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਸ਼ਸੀ ਸਮੁੰਦਰਾ, ਰਾਣੀ ਨਿਗੋਂਦਰ, ਸਵਰਾਜ ਕੌਰ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੱਧੂ, ਸੁਸ਼ੀਲ ਕੌਰ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਆਦਿ ਨੇ ਵੀ ਮਰਦ-ਔਰਤ ਦੇ ਅਣਜੋੜ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਰਿਸ਼ਤਿਆ ਦੀ ਕੈਦ ਦੇ ਚੱਕਰਵਿਊ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ (ਸਭਿਅਤਾ); ਅਮਰ ਜੋਤੀ, ਔਰਤ ਦੀ ਗੁਆਚੀ ਹੋਈ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਲਭਦੀ ਫਿਰਦੀ ਹੈ (ਦਰਦ ਦਾ ਹਾਸੀਆ); ਸ਼ਸੀ ਸਮੁੰਦਰਾ, ਪ੍ਰੰਪਰਾਗਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਘੁਟਣ ਚੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ; ਸਵਰਾਜ ਕੌਰ, ਮਰਦ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਤਾਕਤਵਰ ਹੋਣ ਦਾ ਭਰਮ ਨ ਪਾਲ (ਨਹੀਂ ਮੈਂ); ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੱਧੂ, ਮਰਦ ਦੀ ਹਵਸ ਦੇ ਹਵਨ-ਕੁੰਡ ਵਿਚ ਬਲੀ ਚੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਖਲਜਗਣਾਂ ਤੋਂ ਆਕੀ ਹੈ (ਅੰਦਰੀ ਭੁੱਖ)। ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨਾਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਥੀਣ ਦੀ ਤਰਾਸਦੀ ਦਾ ਰੁਮਾਂਟਿਕ ਅਤੇ ਭਾਵਕ ਪਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਜੇ ਬੀਜ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਵਿਚਰ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਖੱਲੇ ਡੁਲੇ ਮਹੌਲ ਵਿਚ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ/ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀ ਪਕੜ ਅਜੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸੋਚਣੀ 'ਤੇ ਹਾਵੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਔਰਤ, ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਤੌਰ ਤੇ, ਗੌਣ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜਿਣਸ (**Commodity**) ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਰ ਅਜ ਭਾਰਤੀ ਨਾਰੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਉੱਤਰ-ਆਧੁਨਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੇ ਉਤਲੀ ਮੱਧ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਵਿਚ 'ਨਾਰੀਵਾਦ' ਨੂੰ ਜਗਾਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਆ ਵਸੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤਾਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਬਲ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਅਜੇਹੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਔਰਤ ਲੇਖਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਕਬੂਲਿਆ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਰਚਾਰਿਆ ਵੀ ਹੈ। ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਉਜਾਗਰ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਭਰਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਿਆਂ ਪਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨਾਰੀਵਾਦ ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਲੇਕਿਨ ਉਸ ਵਰਗੀ ਚੜ੍ਹਤ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਖਾੜਕੂ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਗੰਭੀਰ ਤੇ ਚੇਤਨ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਪੱਛਮੀ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਬੜਬੋਲੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰਮੁੱਖੀ (**Extrovert**) ਹੈ ਉਥੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦਾ ਨਾਰੀਵਾਦ ਮੱਠਾ ਅਤੇ ਅੰਤਰਮੁੱਖੀ (**Introvert**) ਹੈ। ਪਰ ਭਾਰਤੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੰਧਰਭ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਮੱਠਾ ਅਤੇ ਅੰਤਰਮੁੱਖੀ ਨਾਰੀਵਾਦ, ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਨਵੇਕਲਾ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ, ਤਿੱਖਾ ਅਤੇ ਕਟਾਖਸ਼ੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਨੌਤ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ --ਪੌਣਾਂ ਨਾਲ ਗੁਫਤਗੂ, ਔਰਤ ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਜਗਦੇ ਦੀਵੇ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੇ ਲੱਛਣ ਅਤੇ ਪਛਾਣ ਚਿੰਨ ਲਭਾਂਗੇ।

ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ, –“ਪੌਣਾਂ ਨਾਲ ਗੁਫ਼ਤਗੂ” ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਨਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦਾ ਸਰਸਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ‘ਅੰਤਰ ਘਟ ਤੱਕ ਪਿਆਸੀ’ ਸ਼ੀਰਸ਼ਕ ਹੇਠ ਅੰਕਿਤ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਦਮਨ ਪੈੜ੍ਹਕ (**Repressive Patriarchy**) ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿਚੋਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ:

ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਬਣੀ ਹੈ
ਖੁਰੇ ਉੱਤੇ ਭਾਂਡੇ ਧੋਣ ਵਾਸਤੇ
ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ
ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਕਦੀ ਕਲਮ ਵਾਸਤੇ
ਉਸ ਦਾ ਮਸਤਕ:

ਬੁੱਢੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸਿਆੜ
ਕਦੀ ਨਾ ਜੋ ਜਣ ਸਕਦਾ ਕੋਈ

ਨਵਾਂ ਖਿਆਲ! (...ਤੇ ਮਰਦ ਬੋਲਿਆ)

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚੋਂ ਔਰਤ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਦੀ ਬੇਬਸੀ ਮਰਦ ਵਲੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ ਮੋਹਣੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਹਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਵਿਤਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਉਸ ਨੇ ਕਲਮ ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਵਰਤਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ‘ਲਿਖਣ’ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ। ਅਖਾਣ ਹੈ ਕਿ ‘ਕਲਮ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਤਾਕਤਵਰ ਹੁੰਦੀ’ ਹੈ। ਇਸ ਤਾਕਤ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਦੋਵੇਂ ਲੁਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਉਸ ਦੇ ਮੱਠੇ ਅਤੇ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲ ਨਾਰੀਵਾਦ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਸਮਾਨਤਾ ਮੰਗਣ (To Beg) ਲਈ ਅਰਜ਼ੋਈ ਹੈ, ਵੰਗਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ।

ਇਕ ਹੋਰ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਲਸੀ ਨੇ ਲਿੰਗਕ (**Sexual=Perpetuation**) ਅਤੇ ਲਿੰਗ (**Gender=Social connotation**) ਦੇ ਫ਼ਰਕ ਦਾ ਮਸਲਾ ਉਠਾਇਆ ਹੈ ਜੋ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੀ ਹੋਂਦ ਲਈ ਅਤਿਅੰਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ:

ਹੱਵਾ ਜਨਮੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸਦੇ
ਧੜ ਉਤੇ ਚਿਹਰਾ ਮੌਜੂਦ ਸੀ
.....
ਸਮੇਂ ਦੀ ਦਲਦਲ ਵਿਚ
ਉਸ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਗੁਆਚ ਗਿਆ!

(ਬਿਨ-ਚਿਹਰੀ)

ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਸਿਮੋਨ ਡਾ ਬੋਵੀਆ ਦੀ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਟੂਕ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਔਰਤ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਰੂਪ ਹੱਵਾ (Eve) ਜਦ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਧੜ ਉੱਤੇ ਧਰਿਆ ਚਿਹਰਾ ਉਸ ਦੇ ਇਨਸਾਨ (Human) ਹੋਣ ਦਾ ਚਿੰਨ ਸੀ। ਪਰ ਮਰਦ ਦੀ ਮਰਦਊ (Macho) ਹਉਂ ਨੇ ਸਭਿਅਤਾ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦਿਆਂ (ਸਮੇਂ ਦੀ ਦਲਦਲ) ਹੱਵਾ ਦੇ ਧੜ ਤੋਂ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਉਤਾਰ ਕੇ ‘ਔਰਤ’ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਧਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੂੰ ਲਿੰਗ (Gender) ਤੋਂ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ (Female) ਥਾਪ ਦਿਤਾ। ਪਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਮਰਦ ਵਲੋਂ ਪਹਿਨਾਏ ਇਸ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਅਸੀਵਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

ਮੈਂ ਮੌਲਿਕ ਹਾਂ
 ਮੇਰਾ ਚਿਹਰਾ, ਮੇਰੇ ਨਕਸ਼ ਸਿਰਫ ਮੇਰੇ ਹੀ ਹਨ।
 ਤੇ ਹੁਣ ਉਹ ਨਕਸ਼ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ
 ਆਪਣੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਚਿਪਕਾ ਸਕਦੀ ਹਾਂ?
 ਮੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਵੱਲ ਇਕ ਵਾਰ ਵੇਖ ਤਾਂ ਸਹੀ
 ਮੈਂ ਮੌਲਿਕ ਹਾਂ ਸਾਈਂ॥

(ਮੈਂ ਮੌਲਿਕ ਹਾਂ)

ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਕਲਸੀ ਦਾ ਨਾਰੀਵਾਦ ਅਜੇ ਪਿੱਤਰੀ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੇ ਭੈਅ ਹੇਠ ਦਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸਤਰੀ ਉੱਤੇ ਠੋਸਿਆ ਹੋਇਆ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਮਾਡਲ, ਜੋ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਾਊ, ਲੱਜਾਵਾਨ, ਤਾਬੇਦਾਰ ਅਤੇ ਇਜ਼ਤ ਦੀ ਰਖਵਾਲੀ ਕਿਆਸ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹਨਾਂ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਜੰਜੀਰਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਹੋਏ ਕੈਦੀ ਦੀ ਬੇਬਸੀ, ਪਰਾਧੀਨਗੀ ਅਤੇ ਬੇਚਾਰਗੀ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ‘ਅੰਤਰ ਘਟ ਤੱਕ ਪਿਆਸੀ’ ਸ਼ੀਰਸ਼ਕ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚਲਾ ਨਾਰੀਵਾਦ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਹਿੱਕ ਥਾਪੜ ਕੇ ਚਤਾਰ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ, ਸਗੋਂ ਸਮਾਜਿਕ ਦਾਬੇ (Social pressure) ਕਰਕੇ ਜੱਕੋ-ਤੱਕੀ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਸੋਚ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ‘ਅੰਤਰ ਘਟ ਤਕ ਪਿਆਸੀ’ ਹੋਣ ਦੀ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਉਹ ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦੀ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਵਰਕਿਆਂ ਤੇ ਪਿਛਲ-ਖੁਰੀ ਤੁਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਖਹਿਸ਼ ਜ਼ਰੂਰ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ:

ਸਾਜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਵਿਚ
 ਔਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੋਈ
 ਸੋਚ ਰਹੀ ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਸਦੀਆਂ ਪਿਛੋਂ
 ਅੱਜ ਜੋ ਔਰਤ ਜਨਮੀ ਹੈ
 ਉਹ ਕਿਥੇ ਸੀ ਉਦੋਂ ਮੋਈ

ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਜਦ
 ਸਿਰਜਿਆ ਸੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਟਾ
 ਘੁੱਟ ਕੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਚੱਖ ਲੈਂਦੀ
 ਤਾਂ ਅੱਜ ਯੁਗਾਂ ਦੇ ਕੌੜ ਕੁਸੈਲੇ
 ਬੋਲਾਂ ਦੀ ਬਿੱਖ ਨਾ ਚੱਖਣੀ ਪੈਂਦੀ।

(ਤੇਰੇ ਹਜ਼ੂਰ ਮੈਂ ਖੜੀ)

ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਵਿੱਡਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ‘ਵਾਕ’ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਕਵਿਤਾ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦਾ ਪਰਚਮ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ‘ਵਾਕ’ ਹੈ। ਇਸ ‘ਵਾਕ’ ਦੀ ਤਾਬੀਰ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ, ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

“**ਔਰਤ, ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ**” ਨਾਮਕਰਨ ਵਿਚੋਂ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋਰ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਹੈ। ‘ਸ਼ਬਦ’ (**Word**), ਔਰਤ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਵਾਦ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਸੰਰਚਨਾਵਾਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ‘ਸ਼ਬਦ’, ਔਰਤ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਚਿਹਨਕ (**Signifier**) ਹੈ, ਵਿਗਿਆਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਉਰਜਾ ਸਰੋਤ (**Source of energy**) ਹੈ, ਅਤੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤੇਜਨਾ-ਤੱਤ (**Catalyst**) ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ ਪਹਿਲਾਂ ਔਰਤ ਵਿਚ ਚਿਹਨਤ (**Signified**) ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੱਧ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀ ਦਾ ਚਿਹਨਤ ਰੂਪ ਧਾਰਦਾ ਹੈ। ਉਕਸਾਉ ਤੱਤ ਵਜੋਂ ਇਹ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਬਦਲਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਕਿਰਿਆ ‘ਚੋਂ ਨਾਰੀਵਾਦ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਔਰਤ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਤਕੜਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਉਹ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀ ਅਧੀਨਗੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਅਧੀਨਗੀ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਲਿੰਗਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਹੀਣਾ (**Negative**) ਪੱਖ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਮਨੋਬਲ ਤਕੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵੈਮਾਨ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ‘ਔਰਤ, ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ’ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਮੁੱਢ ਵਿਚਲੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦੀ ਸਿਫਤ ਸਲਾਹ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨੋਬਲ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਵੀ, ਕਲਪਨਾ, ਅਤੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ - ਗੀਤਾ, ਬਾਈਬਲ, ਕੁਰਾਨ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਵੇਦ ਪੁਰਾਨ - ਦਾ ਸੋਮਾ ਸਰੋਤ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ:

ਔਰਤ ਤੂੰ ਗੀਤਾ ਹੈ
 ਤੂੰ ਹੀ ਬਾਈਬਲ
 ਤੂੰ ਹੀ ਪਾਕ ਕੁਰਾਨ
 ਔਰਤ ਤੂੰ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਬਾਣੀ
ਤੂੰ ਹੀ ਵੇਦ ਪੁਰਾਨ। (ਔਰਤ)

ਔਰਤ ਦੇ ਅੰਗਾਂ - ਹੱਥ, ਪੈਰ, ਅੱਖਾਂ - ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਰਤੱਵਾਂ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪਰੀਪੇਖ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਮਰਦ ਦੀਆਂ ਪੂਰਵ-ਕਲਪਤ ਨਿਖੇਧਾਤਮਕ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਚਣੌਤੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ:

ਦੇਹਲੀਓਂ ਬਾਹਰ ਪੈਰ ਨਾ ਜਾਂਦੇ
ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਪੁੱਠੇ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੀ ਦੇ
ਪੈਰ ਕਹਾਉਂਦੇ
ਮਾਣ ਗੁਆਉਂਦੇ ਅਪਮਾਨ ਕਰਾਉਂਦੇ
ਔਰਤ ਦੇ ਪੈਰ॥

.....
ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਨੰਨ੍ਹੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ
ਕਈ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਨਾ ਸਿਖਾਉਂਦੇ
ਹੌਲੇ ਹੌਲੇ ਨ੍ਰਿਤ ਦੀ ਲੈਅ ਵਿਚ ਤੁਰਦੇ
ਤੁਰਦੇ ਤਾਂ ਸਫਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ
ਰੁਕਦੇ ਤਾਂ ਮੰਜ਼ਲ ਬਣ ਜਾਂਦੇ
ਭਾਗਾਂਵਾਲੀ ਕਰਮਾਂਵਾਲੀ ਦੇ ਪੈਰ॥

(ਔਰਤ ਦੇ ਪੈਰ)

ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ 'ਪੁੱਠੇ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੀ' ਦੇ ਨਿਖੇਧਾਤਮਕ ਪੱਖ ਨੂੰ 'ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰਨਾ ਸਿਖਾਉਣ' ਦੇ ਉਸਾਰੂ ਪੱਖ ਨਾਲ ਕਾਟਾ ਮਾਰ ਕੇ ਔਰਤ ਦੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਅਦੁਤੀ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਦ੍ਰਿੜ ਕਰਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਪੱਖ ਔਰਤ ਦੇ ਮਨੋਬਲ ਨੂੰ ਤਕੜਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਤੋੜਨ ਵੱਲ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਧਰਤੀ ਦਾ ਸੀਨਾ ਪਾੜਨ ਲਈ
ਅਸਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਗਰਜਾਵਣ ਲਈ
ਲੋੜ ਹੈ ਚੁੱਪ ਨੂੰ ਰਤਾ ਕੁ ਤੋੜਨ ਦੀ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਦੀ! (ਸੁੱਖਮਣੀ)

ਚੁੱਪ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋਣ ਲਗਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਦੇ ਹਾਵ ਭਾਵਾਂ ਦੇ ਗੱਚ ਦਾ ਬੰਧ ਟੁਟਦਾ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ 'ਸ਼ਬਦ' ਕਈ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਸਥੂਲ ਅਤੇ ਸੂਖਮ (**Concrete and abstract**) ਚਿਹਨਤ ਰੂਪਾਂ

ਵਿਚ ਵਿਅਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਆਵਾਜ਼, ਅੱਥਰੂ, ਨਦੀਆਂ, ਵੇਦਨਾ, ਅਵੱਗਿਆ ਆਦਿ। ਸੁਰਜੀਤ ‘ਸ਼ਬਦ ਭਰੋਸਾ’ ਨਜ਼ਮ ਵਿਚ ਲਿਖਦੀ ਹੈ:

ਮੇਰੇ ਗੱਚ ਵਿਚ ਅਟਕੇ ਸ਼ਬਦ
ਜੇ ਆਵਾਜ਼ ਨਾ ਬਣੇ ਤਾਂ
ਅੱਥਰੂ ਬਣ ਵਹਿ ਜਾਣਗੇ
ਮੇਰੀ ਵੇਦਨਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ
ਨਦੀਆਂ ਬਣ ਵਹਿ ਜਾਣਗੇ।

ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਅਵੱਗਿਆ ਬਣ
ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਦੇ
ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੇ ਬਾਣਾਂ ਅਗੇ

ਤੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਢਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦੇ॥ (ਸ਼ਬਦ ਭਰੋਸਾ)

ਵੇਦਨਾ-ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਸੰਵਾਦ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਨਾਲੋ ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਹੈ। “ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਅਵੱਗਿਆ ਬਣ...” ਵੇਦਨਾ ਵਿਚ ਅਤੇ “ਤੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਢਾਲ ਬਣ ਜਾਂਦੇ” ਸੰਵੇਦਨਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਮਨ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਬਣਤਰ (**Structure**) ਅਤੇ ਬੁਣਤਰ (**Texture**) ਦਾ ਪੁਨਰ- ਗਠਨ (**Reconstitution**) ਕਰਦੀ ਹੈ। ਵਿਰੋਧੀ ਬੋਲਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵੇਦੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਢਾਲ ਨਾਲ ਰੋਕ ਕੇ, ਔਰਤ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਦੇਖਦੀ ਹੈ:

ਉੱਠ! ਬਰਕਤੇ!! ਤੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਆਜ਼ਾਦ ਨੇ
ਉੱਠ, ਦੇਖ ਤੇਰੇ ਪੈਰ ਜੰਜੀਰਾਂ ਮੁਕਤ ਨੇ
ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਾ ਹੀ ਅਬਲਾ ਨਾਰੀ
ਤੂੰ ਮਮਤਾ, ਤੂੰ ਜਨਣੀ, ਤੂੰ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ
ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਨਾਵਾਕਫ ਇਹ ਦੁਨੀਆ ਸਾਰੀ॥

(ਔਰਤ ਤੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈਂ)

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕਈ ਚਿਹਨਾਂ (**Symbols**) ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ, ਹੌਸਲਾ, ਸ਼ਕਤੀ, ਉਰਜਾ, ਵੇਦਨਾ ਆਦਿ:

ਮੈਂ ਔਰਤ ਹਾਂ ਸ਼ਬਦ ਹਾਂ
ਸ਼ਬਦੋਂ ਹੀ ਮੇਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ

... ..

ਫਿਰ ਵੀ ਔਰਤ ਏਨੀ ਕਿਉਂ ਵਿਚਾਰੀ ਹੈ
ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੈ!

(ਔਰਤ, ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ)

ਡਾਇਰੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪੰਨੇ ਦੀ
ਕਿਸੇ ਸਤਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਰਫ ਉੱਤੇ
ਜਦ ਮੇਰੀ ਸਿਆਹੀ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਇਸ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਹਿੱਕ ਉੱਤੇ
ਦਰਦ ਪਰੁੰਨੇ ਅੱਖਰ ਲਿਖਦੀ
ਏਥੇ ਹੀ ਜੇ ਮੇਰੀ ਕਾਨੀ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀ
ਤਾਂ ਹਰ ਵੇਦਨਾ ਮੇਰੀ ਨਿਸ਼ਬਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ
ਜੇ ਮੈਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਨਿਵਾਜਾਂ
ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਦੇਹੀ ਦੀ ਸੱਤਿਆ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ
ਮੇਰੀ ਇਬਾਰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਉਰਜਾ ਲਭਦੀ।

(ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਉਰਜਾ)

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅਖੀਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਨੂੰ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਉਜਾਗਰ (**Manifest**) ਕਰਨ ਦੀ ਅਕਾਂਖਿਆ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਹਿੱਸਾ ਕਵਿਤ੍ਰੀ ਦੀ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਨਿਖਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਪਰ ਬਹੁ-ਵਿਸ਼ਾਈ (**Multi-contentual**) ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਬੜਵਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਨਜ਼ਮਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਨਿੱਜੀ ਪੀੜਾ, ਰੁਦਨ, ਅਤੇ ਭਾਵੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹਨ। ਪਰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ, ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹਿੰਮਤ, ਹੌਸਲਾ ਅਤੇ ਦਲੇਰੀ ਦੀ ਪਸ਼ੀਨਗੋਈ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੜਾ (**Second stage**) ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਖਾਸੀਅਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀਆਂ ਕੁਝ ਨਜ਼ਮਾਂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਲਈ, ਏਥੇ ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪੜਾਅ ਦੀਆਂ ਖਾਸੀਅਤਾਂ (**Characteristics**) ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ (**Attributes**) ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾ ਅਤੇ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰੀ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਨਤਾ ਵਿਚ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਘਰੇਲੂ ਭੱਤਾ, ਤਲਾਕ ਦੇਣ ਵਿਚ ਬਰਾਬਰੀ, ਵਿਦਿਆ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ, ਮੀਡੀਆ ਵਿਚ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਖਾਸ ਪਹਿਚਾਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਿੰਗ ਸਮਾਨਤਾ (**Gender equality**) ਤਕ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਗਿਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਰਜੀਨੀਆ ਵੂਲਫ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ‘ਮੂੰਹ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਸ਼ੀਸਾ’ ਸਮਝਣ ਦੀ ਮਨੋਤ, ਅਤੇ ਸੀਮੋਨ ਡਾ ਬੋਵੀਅ ਦੀ ‘ਲਿੰਗ-ਬਰਾਬਰੀ’ ਦੀ ਮਨੋਤ ਨੇ ਨਾਰੀਵਾਦ ਨੂੰ ਤੂਲ ਦਿੱਤੀ।

ਬਕੋਲ ਬੋਵੀਐ, ਔਰਤ ਨੂੰ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ‘ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਔਰਤ-ਜ਼ਾਤੀ (**Female species**) ਵਿਚ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਰਦ ਹੈ। ਇਸ ਮਰਦਊ ਸੰਕਲਪ (**Macho concept**) ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਨੇ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਨਜ਼ਮ, “ਅੰਤਰ ਘਟ ਤੱਕ ਪਿਆਸੀ” ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਸੀ:

“ਕਾਇਆ ਕਲਪਿਤ ਇਹ ਸੰਕਲਪ
ਜਦ ਆਦਮ ਦੇ ਦਿਮਾਗ-ਗਰਭ ਵਿਚ
ਅੰਕੁਰ ਬਣ ਨਵ-ਜਨਮ ਲਵੇਗਾ।”

ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੜਾ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਵੀ ਨਾਲ ਨਾਲ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਪਰ ਵਧੇਰੇ ਜ਼ੋਰ ਲਿੰਗਕ ਰਾਜਨੀਤੀ (**Sexual politics**) ਤੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੇ ਕੇਟ ਮਿਲਟ (**Kate Millet**) ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਲਿੰਗਕ ਰਾਜਨੀਤੀ’ (**Sexual Politics**) ਨਾਲ ਜ਼ੋਰ ਫੜਿਆ। ਮਿਲਟ ਦੀ ਮਨੋਤ ਅਨੁਸਾਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਮਰਦ ਪਰਧਾਨ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਬੰਦ ਰੱਖਣ ਦੇ ਪਿੱਛੇ, ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗਕ ਸੋਸ਼ਣ (**Sexual oppression**) ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਹੈ। ਲਿੰਗਕ ਸੋਸ਼ਣ ਵਿਚ ਜਣੇਪਾ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਲਿੰਗ-ਚੋਣ ਦੇ ਮਸਲੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ), ਬਲਾਤਕਾਰ, ਵੇਸਵਾਗਮਣੀ, ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਲਿੰਗਕ ਨੰਗੇਜ ਜਾਂ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ (**Pornography**) ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਕੌੜਾ ਤੱਥ ਹੈ ਕਿ ਲਿੰਗਕ ਸੋਸ਼ਣ ਵਿਚ ਮਰਦ ਤੇ ਔਰਤ ਆਮ ਕਰਕੇ ਬਰਾਬਰ ਦੇ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਮਰਦ-ਦੱਲੇ (**Pimps**) ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁੰਮਰਾਹ ਕਰਕੇ ਚਕਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮਹਾਰਾਣੀਆਂ (**Head prostitutes**) ਪਾਸ ਵੇਚ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੁੱਚੀ ਸੋਚ ਨੂੰ ਮਿਲਟ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਨੇ ਫੋਕਸ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਨਾਰੀਵਾਦ ਇਸ ਸੋਚ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਖੰਡਨ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਹਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਦਾ ਵੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਨੇ ਅਜੇਹੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਹਮ-ਖਿਆਲੀ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਠਿਤ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਕੀਤਾ। ਮੁਕਾਬਲਤਨ, ਪੂਰਬੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਮਰਥ ਰਿਹਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਮਰਦ ਪਰਧਾਨ ਪ੍ਰਥਾ ਦੀ ਗਰਿਫ਼ਤ ਬੜੀ ਪੀੜੀ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪੇਕੇ ਅਤੇ ਸੌਹਰੇ ਘਰ ਦੇ ਕੁਟੰਭਾਂ (ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸੱਸਾਂ ਅਤੇ ਨਣਦਾਂ) ਦੇ ਬਖੇੜਿਆਂ, ਖਲਜਗਣਾਂ, ਅਤੇ ਦਮਨਮੁਖੀ ਵਤੀਰਿਆਂ ਦੀ ਦਾਬ ਹੇਠੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ।

ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ‘ਸ਼ਕਤੀ’ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਭਰੂਣ-ਹੱਤਿਆ ਅਤੇ ਲਿੰਗ-ਚੋਣ ਦੇ ਮਸਲੇ ਬਾਰੇ ਦਿਲ ਟੁੰਬਵਾਂ ਬਿਆਨ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀ ਖੂੰਖਾਰ ਇੱਲ
ਚੌੜੇ ਖੰਭ ਖਿਲਾਰ ਸਿਰ ਤੇ ਮੰਡਰਾਈ ਹੈ
ਜਿਸ ਮਾਂ ਤੋਂ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੰਗ ਪਾਈ ਹੈ

ਮੈਨੂੰ ਫ਼ੀਤਾ ਫ਼ੀਤਾ ਕਰਕੇ ਰੋਹੜ ਦੇਣ ਲਈ ਲੋਕਾਂ
 ਤਕਨੀਕੀ ਲਿੰਗ-ਚੋਣ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਈ ਹੈ।
 ਮੈਂ ਅਣਜੰਮੀ ਕੁੱਖ ਵਿਚ ਚੀਖੀ ਕੁਰਲਾਈ
 ਮਾਂ ਦੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਪਾਈ
 ਮੇਰੀ ਦੁਹਾਈ!

(ਮੈਂ ਜਨਮਾਂਗੀ)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਜ ਪ੍ਰਤੀ ਤ੍ਰਿਸਕਾਰ/ਦੁਧਕਾਰ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਅਤੇ ਹੇਜ ਉਮਡਦਾ ਹੈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਜ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਨਸਾਨ ਦੀ ਵੇਦਨਾ (**Agony**) ਨੂੰ ਟੁਣਕਾਰਨਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਭਲੀਭਾਂਤ ਉਪਲਬਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਅਣਜੰਮੀ ਬੱਚੀ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਜਨਮ (**Reincarnation**) ਲੈਣ ਦੀ ਬਜਿੱਦ ਦਾ ਵਰਨਣ ਹੈ:

ਮੈਂ ਜਨਮਾਂਗੀ ਮੈਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਹਰ ਯੁੱਗ ਜਨਮਾਂਗੀ
 ਮੈਂ ਜਨਮਾਂਗੀ ਹਰ ਯੁੱਗ ਪਿੱਛੋਂ ਯੁੱਗ ਸਿਰਜਾਂਗੀ।

(ਮੈਂ ਜਨਮਾਂਗੀ)

ਬਜਿੱਦ ਵਿਚੋਂ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਯੁੱਗਾਂ ਤੱਕ ਲੜਨ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਜ਼ਾਹਿਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। “ਆਓ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਸੂਰਜ ਓੜ੍ਹ ਲਈਏ” ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਵਾਲੀ ਨਜ਼ਮ ਵਿਚ ‘ਨਾਰੀ ਦਿਵਸ’ ਨੂੰ ਅਲੰਕਾਰਕ ਤੌਰ ਤੇ, ਔਰਤ ਦੀ ਮਿਹਨਤ, ਆਜ਼ਾਦੀ, ਇਜ਼ਤ ਅਤੇ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਟੀਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਮੁਕਤ ਸੰਸਾਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ:

ਅੱਜ ਜੋ ਮੈਂ ਸਿਰਜਿਆ ਹੈ
 ਉਹ ਪਰੰਪਰਾ ਮੁਕਤ ਹੈ
 ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਗਲਾ ਸਬੂਰਾ ਹੈ
 ਮੇਰੀ ਬੱਚੀ ਇਹ ਤੇਰਾ ਹੈ।
 ਇਸ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਦੀ ਊਰਜਾ
 ਤੇਰੀ ਨੰਨੀ ਮੁਸਕਾਨ ਹੈ
 ਮੱਥੇ ਤੇ ਤਪ ਤੇਜ਼ ਹੈ ਮੰਗਲਾਚਰਣ ਹੈ।

... ..

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਸ ਬਿੰਦੂ ਵਿਚ

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਉਰਜਾ ਵਿਚ ਅਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ
 ਅੱਜ ਜੋ ਵਾਕ ਲਿਆ ਹੈ
 ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਸਜੀਵ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।
 ਅੱਜ ਦਾ ਵਾਕ ਮੇਰੀ ਦੇਹੀ ਦੀ ਉਰਜਾ
 ਅੱਜ ਦਾ ਵਾਕ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ!
 ਇਹ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ!

(ਅੱਜ ਦਾ ਵਾਕ)

ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਇਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਰੂਪਾਂਤਰਣ (**Metamorphosis**) ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਾਹਰਮੁੱਖਤਾ ਤੋਂ ਅੰਤਰਮੁੱਖਤਾ ਵਲ ਮੁੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਪਰਕਿਰਿਆ ਉਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਅੰਤਰਮੁੱਖਤਾ ਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨਸਾਨ ਬਾਹਰੋਂ ਨਾਤਾ ਤੋੜ ਕੇ ਅੰਤਰਮਨ ਨਾਲ ਨਾਤਾ ਜੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਸੁਰਜੀਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਸ ਨੇ ਭੌਤਕ ਵਾਤਾਵਰਣ ਤੋਂ ਸਨਿਆਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਕੇਵਲ ਉਸ ਦੇ ਵਿਹਾਰਿਕ ਪੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿਰਜਣ ਪਰਕਿਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਖਾਰਜ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਸਿਰਜਣ ਪਰਕਿਰਿਆ ਦੇ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਉਸ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ, ‘**ਔਰਤ, ਸ਼ਬਦ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ**’ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

ਫਿਰ ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਰੁੱਖ
 ਅੰਤਰੀਵ ਕੁਟੀ ਵਲ ਮੁੜ ਆਇਆ
 ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਸਾਰਾ ਸਾਗਰ, ਸਾਰਾ ਆਕਾਸ਼
 ਕੁਦਰਤ, ਕਾਇਨਾਤ, ਪਿਆਰ, ਵੈਰਾਗ
 ਸਭ ਕੁਝ ਮਨ ਮਹਿ ਸਮਾਇਆ
 ਬਾਹਿਰ ਕਿਆ ਢੂੰਡੇਦੀਏ ਕਮਲੀਏ
 ਦਿਲ ਦੀਵਾ ਬਣ ਜਗ ਆਇਆ॥
 ਹਨੇਰੇ ‘ਚ ਜਿਉਂਦੀ ਏ
 ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ॥ (ਦਿਲ ਦੀਵਾ)

ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ ਹੋਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਚੁਕੀ ਸੀ:

ਮੈਂ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾਉਂਦੀ ਹਾਂ
 ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ

ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ ਹੁੰਦੀ ਹਾਂ

... ..

ਮੈਂ ਸਿਰਜਣ ਪਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਇਕ-ਸੁਰ ਹਾਂ

ਮੈਂ ਅੰਤਰ ਮਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹਾਂ। (ਮੈਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ)

ਇਹ ਪਰਕਿਰਿਆ ਉਸ ਦੀ ਤੀਜੀ ਪੁਸਤਕ “ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਜਗਦੇ ਦੀਵੇ” ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਪਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਨਾਮਕਰਨ ਦੇ ਬੀਜ ਵੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਬੋਏ ਜਾ ਚੁਕੇ ਸਨ:

ਰੂਹ ਇਕ ਪੌਦਾ ਹੈ

ਰੂਹ ਪਿਆਰ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਹੈ

ਰੂਹ ਭਾਵਨਾ, ਸੋਚ ਤੇ ਵਿਵੇਕ ਹੈ

ਸੁਭ ਸੋਚ ਸੰਵੇਦਨਾ ਹੈ ਜੋ

ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਖੇੜਾ ਭਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ!

(ਆਪੇ ਨਾਲ ਇਕ ਸੁਰ)

“ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਜਗਦੇ ਦੀਵੇ” ਚਾਰ ਹਿਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਹੋਈ ਹੈ: ਵੇਦਨਾ-ਸੰਵੇਦਨਾ, ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਜਗਦੇ ਦੀਵੇ, ਰੇਤ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ, ਅਤੇ ਵਿਪਾਸਨਾ। ਪਹਿਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਮਾਨਸਕ ਪੀੜ (ਵੇਦਨਾ/**Agony**) ਅਤੇ ਇਸ ਪੀੜ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ (ਸੰਵੇਦਨਾ/ ਸਮਾਨ-ਅਨੁਭੂਤੀ **Sensitivity/ Empathy**) ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸੰਵਾਦ ਔਰਤ ਦੀ ਭਾਵੀ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੰਪਰਾਗਤ ਸਮਾਜਿਕ ਮਾਪ-ਦੰਡਾਂ, ਕਲੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੰਤਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਅਤੇ ਹੰਡਾਉਣ ਦਾ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ। ਫਰਕ ਕੇਵਲ ਐਨਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਔਰਤ ਇਹਨਾਂ ਪੱਖਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਲੰਬਧ ਦਾ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਔਰਤ ਸਭ ਕੁਝ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾਹ ਕਰ ਸਕਣ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਕਰਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਜਬੂਰੀ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੇ ਮਰਦ ਪਰਧਾਨ-ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਦਾਬੂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਦਸਤ-ਪੰਜਾ ਲੈਣ ਦੀ ਅਸਮਰਥਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਸਾਧਾਰਣ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਪਾਗਲਪਨ ਜਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਵਲ ਧੱਕ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਇਕ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਔਰਤ ਨੂੰ ਬਾਗੀ ਜਾਂ ਅੰਤਰਮੁੱਖੀ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਨੇ ਬਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖ ਲਿਆ, ਕੁਝ ਸੰਵਰਿਆ ਸੌਰਿਆ ਨਹੀਂ। ਔਰਤ ਦੇ ਸਮਾਜਕ ਦਰਜੇ ਵਿਚ ਨਾ ਕੋਈ ਫਰਕ ਪਿਆ ਨਾ ਮਰਦ ਦੀ ਸੋਚਣੀ ਵਿਚ, ਸਗੋਂ ਔਰਤ ਦੀ ਭੌਤਕ ਸ਼ਕਤੀ ਅਤੇ ਮਾਨਸਕ ਊਰਜਾ ਖਾਰਜ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ, ਅਤੇ ਹਰ ਸੰਘਰਸ਼ ਨੂੰ ਨਾਕਾਰਾ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮਾਧੀ ਲਾਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅਕਾਂਖਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਚਾਹੁਤਾਂ ਦਾ ਪੁਨਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਮਨ ਦੇ ਪੁੰਦਲੇਪਨ ਨੂੰ ਸਾਫ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਸੰਵੇਦਨਾ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ

ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਅੰਦਰਲੇ ਦੁੱਖ ਦਰਦ, ਕਲੇਸ਼, ਕਸ਼ਟ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ:

ਕਦੀ ਸੋਚ ਸੰਘਾਰ ਬਣੀ ਕਦੀ ਇੱਛਾ ਉਗਮੀ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿਣੇ ਰਹੀ ਜੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੰਗਦੀ
ਦਿਲ ਦੀ ਵੇਦਨ ਕਲਮ ਦੀ ਨੋਕ ਤੇ ਆਉਣੇ ਡਰੇ
ਘੁਟਨ ਵਿਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਤਿਲ ਤਿਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਮਰੇ।

(ਵੇਦਨਾ -1)

ਜੋ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚ ਕਹਿਣੇ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਜ ਕਲਮ ਦੀ ਨੋਕ ਤੇ ਧਰ ਦੇ
ਦਿਲ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਨੂੰ ਹੁਣ ਹੋਰ ਨਾ ਕੁਰੇਦ
ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਜਣ ਯੋਗ ਇਬਾਦਤ ਕਰਦੇ!

(ਸੰਵੇਦਨਾ -1)

ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਮਨ ਦਾ ਮੰਦਰ ਥਾਪ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਨੇਕ ਪਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣਾਂ ਨਾਲ ਤਸ਼ਬੀਹ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦੇਹੀ-ਪ੍ਰਵੇਸ਼, ਅਰਦਾਸ, ਬੰਧਨਾ, ਮਸਤਕ, ਸਾਜ਼, ਸੰਗੀਤ, ਸਮੁੰਦਰ ਆਦਿ। ਦੇਹੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੁਰਖਿਅਤ ਸਮਝਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਨੂੰ ਇਸ ਸਮਾਧੀ ਰਾਹੀਂ ਤਕੜਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰੂਹ ਦਾ ਮਾਨਵੀਕਰਨ (**Personification**) ਕਰਕੇ ਇਕ ਅਹਿਸਾਸ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਲਈ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਦਾ ਹੈ:

ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹਾਂ
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਨ ਉਹ ਨਜ਼ਮਾਂ ਤੇਰੀਆਂ
ਤੇਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚਲੀ ਬੇਬਾਕੀ
ਉਹ ਦਿਲਾਸੇ ਉਹ ਯਕੀਨ
ਉਹ ਦਿਲਜੋਈਆਂ ਤੇਰੀਆਂ!

(ਮੈਂ ਉਦਾਸ ਨਹੀਂ ਹਾਂ)

ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਮਨ ਅਵਚੇਤਨ (**Sub-conscious**) ਨੂੰ ਫਰੋਲਦਾ ਹੈ। ਪੁਰ ਅੰਦਰ ਪਏ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਸਿਆਣ ਅਤੇ ਪਹਿਚਾਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਅਜੇਹੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਕਦੇ ਮਨ ਪੌਜ਼ੇਟਿਵ ਅਤੇ ਕਦੇ ਨੈਗੇਟਿਵ ਸੋਚਣੀ ਵਿਚ ਉਲਝਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ ਖੁਸ਼ ਅਤੇ ਕਦੇ ਉਦਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰੋਮ ਰੋਮ ਜਗ ਉਠਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦਾਸੀ ਵਿਚ ਹਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਿੱਘਰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਦੀ ਇਸ ਡਾਵਾਂਡੋਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਔਰਤ

ਅਚਾਨਕ ਮੁੜਕੇ ਉਹਨਾਂ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੀ ਅੰਤਰਮੁੱਖਤਾ ਲਈ ਉਕਸਾਊ ਤੱਤ ਸਿੱਧ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਜੇਹੇ ਹਾਲਾਤ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਔਰਤ ਉਤੇ ਠੋਸਣ ਕਰਕੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਖੌਫ ਔਰਤ ਦੇ ਹਾਵਾਂ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰੀ ਦਫਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਵਿਤ੍ਰੀ 'ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿਵਾ' ਆਖਦੀ ਹੈ:

ਪੁਰ ਅੰਦਰ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਖੌਫ
ਤੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿਵਾ ਸੁਲਘਦਾ ਰਿਹਾ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਮਲਕੜੇ ਲੰਘਦੀ ਰਹੀ
ਦਿਲ ਰਹਿ ਰਹਿ ਕੇ ਪਿਘਲਦਾ ਰਿਹਾ।

(ਸੰਸਕਾਰ)

ਫੇਰ ਵੀ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਮਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ:

ਮੈਂ ਇੱਛਾ ਹਾਂ
ਜਿਉਣ ਦੀ ਹੋਣ ਦੀ।
ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਜਗਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਦੀ ਮੋਮਬੱਤੀ
ਪਰ ਇੱਛਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ
ਕਿਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜਗਦਾ ਰਿਹਾ।

(ਮੈਂ ਇੱਛਾ ਹਾਂ)

ਇਹ ਇੱਛਾ ਪੱਕਾ ਇਰਾਦਾ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਦੀ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ, ਔਰਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ:

ਇਹ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਦਿਤਾ ਜੋ ਖਿਤਾਬ
ਤੇਰੀ ਰਸਨਾ ਨਾ ਆਈ ਮੈਨੂੰ ਰਾਸ
ਇਹ ਭਰਮ ਭੁਲੇਖਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਸਾਥ
ਇਹ ਫੋਕਾ ਰੁਤਬਾ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲੈ
ਲਾਹ ਦੇ ਨਕਾਬ ਤੇ ਤੋੜ ਦੇ ਬੰਧਨ
ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ ਕਾਬਲ!

ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁਣ!!

(ਮੈਨੂੰ ਜਾਣ ਦੇ ਹੁਣ)

ਆਪਣੀ ਅੰਤਰ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਇਸ ਸਿੱਟੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੰਧਨ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸੰਗਲਾਂ ਨਾਲ ਜਕੜੀ ਰਖਦੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਨਿਜਾਤ ਪਾਉਣਾ ਔਰਤ ਦਾ ਲਕਸ਼ ਹੈ। ਅਖੀਰ

ਵਿਚ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਸ ਪਾਸ ਸਿਰਜੇ ਝੂਠੇ ਫਰੋਬੀ ਚੁੰਗਲ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਐਲਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ:

ਮੈਂ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹਾਂ
ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਤੇਰੀਆਂ ਵਲਗਣਾ ਤੋਂ ਪਾਰ
ਤੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ।

.....

ਮੈਂ ਤਿਆਗ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੱਪਸਿਆਂ ਹਾਂ।

ਮੈਂ ਭਵ-ਸਾਗਰ ਤਰ ਚੁਕੀ ਹਾਂ

ਮੈਂ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹਾਂ।

(ਮੈਂ ਜਾ ਚੁਕੀ ਹਾਂ)

ਸੁਰਜੀਤ ਦੀ ਇਹ ਰੁਖਸਤੀ ਨਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਟੀਚੇ ਨੂੰ ਤਿਆਗਣ ਦੀ ਹੈ ਨਾ ਭਾਂਜਵਾਦ ਹੈ। ਇਹ ਰੁਖਸਤੀ ਹੈ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀਆਂ ਫੌਕੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ, ਇਹ ਰੁਖਸਤੀ ਹੈ ਅਨਿਆਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਹਿਣ ਕਰਨ ਤੋਂ, ਜਾਂ ਇਹ ਰੁਖਸਤੀ ਹੈ ਸਮਾਜਿਕ ਜੜ੍ਹਤਾ ਤੋਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਵਕਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਰੀ ਹੋਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਰ ਦੇ ਕਾਰਣਾਂ ਦਾ ਭੇਦ ਪਾਉਣ ਲਈ ਵਿਪਾਸਨਾ ਦੀ ਪਰੀਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਪਾਸਨਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਾਲ ਅੰਤਰਧਿਆਨ ਹੋਣ ਦੀ ਵਿਧੀ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਇਨਸਾਨ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੰਗਠਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ ਲਈ ਸਮਾਧੀ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਇਸ ਪਰੀਕਿਰਿਆ ਵਿਚ ਉਹ ਚਾਰ ਪਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਣ ਦੇ ਅਹਿਸਾਸ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਚੌਥਾ ਪਹਿਰ ਸਵੈ-ਗਿਆਨ ਮਾਰਗ ਹੋ ਨਿਬੜਿਆ ਹੈ:

ਅੰਦਰਵਾਰ ਅੱਖੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ
ਕੁਲ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਗਈ
ਧਰਤੀ ਮਿਥਿਆ ਨੂੰ ਛੱਡ ਰੂਹ
ਉੱਡ ਨੀਲੇ ਅੰਬਰੀ ਗਈ ॥
ਨਾ ਪੀੜ ਨਾ ਵੇਦਨਾਂ
ਨਾ ਦੁੱਖ ਨਾ ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਸੰਘਾਰ
ਰੂਹ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲਈ
ਰੂਹ ਹੋਈ ਦੇਹੀਓ ਪਾਰ ॥

(ਚੌਥੇ ਪਹਿਰ)

ਸਵਾਲ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਜੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਮੁੜ ਆਪਣੇ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਲ ਮੁੜ ਆਵੇਗੀ? ਮੁੱਢਲਾ ਸਵਾਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਵਿਪਾਸਨਾ ਦਾ ਰਾਹ ਅਪਨਾਉਣਾ ਹੀ ਕਿਉਂ ਪਿਆ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚੋਂ ਭਾਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਪਾਤਰ ਆਪਣੇ ਉੱਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਮਾਨਸਕ ਤਸੱਦਦ ਕਰਕੇ ਬੇਬਸ ਅਤੇ ਘੁਟਿਆ ਘੁਟਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਤਸੱਦਦ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਲੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਦਾ ਲਿੰਗ-ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ (**Gynocentric**) ਹੀਣ-ਭਾਵੀ ਵਤੀਰਾ ਉਸ ਨੂੰ ਨਿਰਬਲ-ਲਿੰਗ ਮਿੱਥ (**Weaker-Sex Myth**) ‘ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਣ ਦਿੰਦਾ। ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਨਾ ਰਖਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਕੁਹਾਉਂਦੇ ਬੁਧੀਜੀਵੀਆਂ/ਲੇਖਕਾਂ ਲਈ ਨਾਰੀ ਅਜੇ ਵੀ ਗੁੱਤ ਪਿੱਛੇ ਮੱਤ ਵਾਲੀ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁਤੀ ਹੈ। ਅਜੇਹੇ ਲੇਖਕ ਨਾਰੀਵਾਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਦੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ, ਕਵਿੱਤਰੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਘੱਟ ਅਤੇ ਅਪਣੀ ਲਿੰਗਕ ਚੇਸ਼ਟਾ (**Sexual desire**) ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਧਿਆਨ ਗੋਚਰੇ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਅਜੇਹੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਲਈ ਇਕ ਨਵਾਂ ਸ਼ਬਦ, ‘**Gynocritic**’ ਬਹੁਤ ਢੁਕਵਾਂ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ‘**Nothing but a womb, The Other Sex, Looking Glass**’ ਅਤੇ ਬਕੋਲ ਨਿਟਸ਼ੇ ‘**God’s second blunder**’ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਮਿੱਥਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾ ਕੇ ਕੁਝ ਸਮਾਨਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਹੈ। ਪਰ ਪੂਰਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਮਰਦਊ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਵੀ ਨਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤ ‘ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ।

ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੰਪਰਾਗੱਤ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਧਸੀ ਹੋਈ ਨਾਰੀ ਦੀ ਪਛਾਣ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਮਾਨਵ (**Liberated Human being**) ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ, ‘**ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਜਗਦੇ ਦੀਵੇ**’ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪਰਕਿਰਿਆ ਰਾਹੀਂ ਨਵੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਊਰਜਾ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਕਵਿੱਤਰੀ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ ਜੋ ਤਬਦੀਲੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਹੈ, ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਪੂਰਬੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਅਗੇ ਲੈ ਜਾਣ ਦੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

References

- Angier, Natalie. *Woman: An Intimate Geography*. Anchor Books Publisher, New York, 2002.
- Barry, Peter. *Beginning Theory: An Introduction to Literary Theory and Cultural Theory*.
Manchester University Press, Manchester and New York, 2002.
- De Beauvoir, Simone. *The Second Sex*. Alfred A. Knopf, New York, 1952.
(Translated and Edited by H.M. Parsley)
- Ellen, Mary. *Thinking About Woman*. Harcourt Brace Jovanovich, New York, 1968.
- Kalsey, Surjeet, *Paunan Naal Guftagoo*, Raghbir Rachana Parkashan Chandigarh, 1979, 1997

Kalsey, Surjeet, *Speaking To the Winds*, Third Eye Publications, London Ontario, 1982
Kalsey, Surjeet, *Foot Prints of Silence*, Third Eye Publications, London Ontario, 1988
Kalsey, Surjeet, *Aurat Shabad & Shakti*, Raghbir Rachana Parkashan, Chandigarh, 2000
Kalsey, Surjeet, *Rom Rom Vich Jagdey Deevey*, Lok Geet Parkashan, Chandigarh, 2005
Kalsey, Surjeet, *Naam Tiharey*, Rupri Parkashan Amritsar, 2007
Kalsey Surjeet, *Colours of My Heart*, Tarlochan Publishers Chandigarh, 2010
Millett, Kate. *Sexual Politics*. Doubleday, New York, 1970.
Preminger Alex, T.V. F. Brogan, Frank J. Warnke, O.B. Hardison, Jr. and Earl Miner (Editors).
The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics. Princeton University Press, 1993.
Sheldon, Raman and Widdowson, Peter, *Contemporary Literary Theory*. The University Press,
Kentucky, 1993
Virginia Woolf, *A Room Of One's Own*, Triad/Panther Books. 1977.